

Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. Вип. 82 / редкол.: В. В. Завальнюк (голов. ред.) та ін. Одеса : Гельветика, 2019. С. 65-70.

УДК 349.3

Коваленко Р. І.,
Провідний фахівець Центру проблем
імплементації європейського соціального права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ФІЛОСОФСЬКИЙ ПІДХІД ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «БЕЗПЕКА»

В статті проаналізовані філософські підходи до розуміння поняття «безпека». Виділено думки філософів давнього Китаю, розглянуто підходи розуміння безпеки і безпечного середовища давньо-грецьки філософів. Зроблено акцент на тому, що в античний період в історії дав поштовхи до зародження даного поняття, а також усвідомлення людини значення і ролі безпеки в їх суспільній діяльності. Також характерним ознаками даного періоду являлося те, що існувало певне протиріччя думок, які наголошували з одного боку на те, що безпека забезпечується кожним індивідом особисто.

Ключові слова: безпека, безпека суспільства, безпека держави, суспільна безпека.

The article analyzes the philosophical approaches to understanding the concept of "security". Opinions of philosophers of ancient China are highlighted, approaches to understanding the security and safe environment of ancient Greek philosophers are considered. Emphasis is placed on the fact that in ancient times in history gave impetus to the emergence of this concept, as well as human awareness of the importance and role of security in their social activities. Also characteristic of this period was the fact that there was a certain contradiction of opinions, which emphasized on the one hand that security is provided by each individual.

Key words: security, public security, state security, public security.

Актуальність дослідження. Поняття «безпека» завжди існувало упродовж всієї історії людства, але у відповідний період мало своє значення. Основоположниками даної концепції являються Античні філософи, їх цілком можна вважати родоначальниками загальної концепції «безпека», які вперше в історії висловили думки, що мали правову, політичну і філософську складову, що мали вплив на формування світогляду щодо безпеки в цілому.

Мета дослідження. За допомогою методів наукового аналізу з'ясувати філософський підхід до розуміння поняття безпека.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спочатку безпека була суперечливою концепцією, яка охоплювала широкий спектр сценаріїв, які зазвичай використовуються в різних особистих та соціальних моделях поведінки та ситуаціях.

Де феномен безпеки був покладений в основу державного устрою і мало нерозривний зв'язок з концепцією гуманізму та прав людини. Концептуальні підходи до розуміння

«безпеки» було відображено у працях відомих філософів давнього світу таких як: Конфуцій, Герокліта, Зенон, Сократ, Демокрит, Платон, Аристотеля, Епікура, Цицерона, Сенеки, Марка Аврелія, для них розуміння даного поняття полягало в тому, безпека існувала для забезпечення захисту громадян і суспільства в цілому, а також як засіб досягнення загального блага.

Так найпершу філософську думку про безпеку висловив Конфуцій, найбільш популярний його вислів звучав так - «Того, хто не замислюється про далекі труднощі, очікують близькі прикrostі». Вчення Конфуція про концепцію безпеки дає змогу сформулювати цілісну систему філософської та соціальної думки про безпеку. У його концепції велике значення надається дійсності, повсякденному житті, моральними якостями, знанням, освіті. Він поєднував суспільну політику з мораллю. Основою концепції є самовиховання, управління державою і єдність держави. Суттю його є збереження існуючого суспільного ладу. В основі даної концепції Конфуцій покладає гармонію, рівновагу та єдність між різними елементами, стверджуючи при цьому, що «хоча люди або речі різні, але вони можуть жити в гармонії, допомагати один одному». Таким чином, філософська складова дає нам зрозуміти, що безпека полягає в єдності різноманіття, а соціальна складова розкривається через загальні закони розвитку суспільних відносин і соціальних речей. Тому, у конфуціанській культурі вважається, що гармонійне суспільство майбутнього - це суспільство Великого Єднання, [1. с.213]. Таким чином, вчення Конфуція дає нам змогу зрозуміти, що досягти безпеки можливе шляхом єдності різноманіття, що породжують гармонію і рівновагу в суспільних відносинах.

Протилежної думки щодо філософської думки був давньо-грецький філософ Героклід, в основі вчення якого лужить постійний зв'язок всього суцього в світі, боротьба і тяжіння протилежностей і вічна безперервна мінливість світу. Геракліт показав, що природа речей очевидна, а сутність буття активна. Світ - процес, потік речей. Саме життя - рух і активність[2]. Таким чином, можна говорити, що в основі вчення Герокліта лежить концепція безпеки, яка досягається шляхом встановлення порядку в світі, так як рух всесвіті підпорядковується певним законом і дотримання цих природних законів дає змогу забезпечити порядок на землі, що проявляється через безпечне буття.

Наступним давньо-грецьким філософом, який приділяв увагу філософському вивченню буття безпеки був Зенон. На його думку в умовах постійної загрози благополуччю, здоров'ю та життю людини, єдиним правильним способом убезпечення є спокійне життя, поміркована покірність долі, задоволення лише основних потреб. Він вважав, що дбаючи про добробут країни та інших громадян та захищаючи країну від іноземного вторгнення, можна реалізувати вищу потребу розуміти безпечне виживання людей. Тому духовні потреби розглядаються як вищі за матеріальні, тоді як соціальні - вище, ніж особисті. Таким чином, безпечне буття людини залежало від забезпечення духовних потреб суспільства а не конкретного індивіда, чим самим дає поштовх до зародження концепції безпеки суспільства.

Сократ наголошував, що «до щастя веде тільки один шлях, а саме – доброчесність, що всі доброчесності по суті однакові, що вони лише суть одної основної правди, як всі пороки витікають з одного джерела – брехні». Сократ в своїх суперечках і діалогах висловлює віру в існування істини, вищих цінностей життя, які складають базову основу самовдосконалення особистості, суспільства. Охарактеризовані їм три основні чесноти людини як цінність: помірність (знання, як приборкувати пристрасті), хоробрість (знання,

як подолати небезпеки), справедливість (Знання, як дотримуватися законів божественні і людські), слід розглядати як справжню суть поведінки людини в екстремальних випадках. Вислів Сократа «благо – ніщо інше, як задоволення, і зло - не що інше, як страждання» можна розглянути як дилему, що позначає позитивні і негативні цілі будь-якої діяльності, в тому числі безпечної життєдіяльності. В цьому відношенні інше його судження «чесноти не можна навчити», тобто знання є дійсним знанням тільки тоді, коли воно морально перетворює особистість, слід визнати вирішальним і в забезпеченні безпечного існування особистості, держави [3, с. 15-16]

Узагальнюючи підхід Сократа до людських цінностей, слід підкреслити, що філософи стверджують ціннісну основу існування людини та її життя та підкреслюють саморозвиток сутності особистої духовності, несучи моральні знання. Третю цінність між священним світом і природним світом Сократ бачив у моральному характері людини. Таким чином можна говорити про те, що Сократ визначає три людські цінності життя це поміркованість, мужність і справедливість, що визначають справжню природу поведінки людини в екстремальних ситуаціях. Таким чином, для створення безпеки буття людини необхідно щоб саме людина усвідомлювала що їй необхідно втілювати в собі «чисті» помисли і бути відповідальною за безпеку суспільства та країни Загалом, для забезпечення власної безпеки.

Дещо схожу концепцію безпечного буття впроваджував Демокрит, який пов'язував її зі здатністю людей адаптуватися до умов навколишнього середовища (включаючи соціальні умови). Основною причиною об'єднання людей у суспільство був захист кожного конкретного індивіда. У вченні Демокрита держава виступає гарантом безпеки суспільства та громадян. Він вважає, що безпека-це можливість людства адаптуватися до умов життя на основі самозахисту, і це необхідно для власного безпечного виживання та соціальної діяльності людства. [4, с. 195].

Таким чином Демокрит разом із Сократом дає поштовх до зародження концепції колективної безпеки суспільства, що проявляється через гарантії держави свої громадянам.

Розвиваючи думку своїх попередників Платон також наголошує на тому, що безпеку слід розуміти як систему забезпечення колективної та індивідуальної допомоги й порятунку, створювану людьми, які об'єднуються для задоволення своїх потреб та спільного проживання. Саме з цих позицій він розглядав сутність держави і розробив цілісну системну концепцію безпеки соціуму, що включала механізми забезпечення освіти і виховання громадян, формування їх морального стану, а також надання людині усіх життєвих благ, на які вона заслуговує завдяки законній праці, корисної для держави та суспільства [5,с.14-15]. Платон наводить типологію державного устрою і вважає, що демократія - найслабша з усіх правильних форм суспільної організації. Демократія здійснює правління більшості заради більшості, але її слабкість полягає в тому, що рішення приймаються не найрозумнішими людьми, а ухвалюються під тиском мас. Серед найбільших загроз демократичного устрою Платон виділяє тиранію: чим довшою є демократія, тим більш жорстоким буде повернення суспільства до керованого стану. На думку Платона, ідеальною державою є досягнення гармонії між людьми та суспільством, є шлях встановлення справедливого та безпечного порядку. У порівнянні з ідеалами всі інші форми правління потенційно небезпечні для окремих людей та суспільства в цілому. Навіть свобода, яка є нормою і найвищою цінністю демократичної країни, є прямою загрозою для особистості, коли вона надмірно виражена, що призводить до поневолення та розпаду особистості в умовах тиранії.

На думку Платона, держава повинна приділяти належну увагу воїнам, які забезпечують її безпеку. Ототожнюючи поняття безпеки з категоріями справедливості, розсудливості, допомога, спасіння, він розробляє системну концепцію безпеки, що засновується на поясненні наявності об'єктивного взаємозв'язку безпеки особистості й держави, який визначається моральною природою людської суті. В якості об'єкта особистісної та суспільної безпеки справедливості детермінує необхідність формування колективної системи її захисту від внутрішніх й зовнішніх загроз. Тобто держава, за логікою Платона, генетично пов'язана з особистісними потребами у безпеці й справедливому порядку, що її підтримує. Збереження у суспільстві й міжособистісних відносинах принципів справедливості як етичної [6, с. 8]. Таким чином, можемо говорити про те, що для забезпечення безпечного буття людини в країні і встановлення нормального суспільного ладу потрібно щоб форма правління базувалася на справедливості та безпечному порядку та існуванні зв'язку між державою та потребою особи в безпеці та підтриманням її справедливості та порядку.

Коли вчення Платона про концепцію безпеки гуртувалися на справедливому зв'язку між особою і держави то Аристотель, наголошував, що основи безпеки держави повинні ґрунтуватися на розподілі влади на три гілки законодавчу, виконавчу й судову. Коли Аристотель міркував про небезпеку, що загрожує державі та суспільному добробуту, він фактично створив типологію, засновану на поділі груп інтересів та потреб. Водночас важливе значення набули також суб'єктивні чинники, а саме індивідуальна здатність суб'єкта керувати державними та суспільними процесами. Як і Платон Аристотель вважав, що основну загрозу для громадян, на його думку, становить неправильний державний лад і майнове розшарування, саме тому найбезпечнішим Аристотель вважав демократичний устрій держави, оскільки панування народу й відчуття ним своєї влади по суті є гарантією безпеки. Цікавим є його погляд на важливість зменшення соціальної напруги через майнову нерівність, що є руйнівним принципом, пов'язаним із соціальною стабільністю. Здійснюючи розробку технологій гарантування безпеки, Аристотель, у першу чергу, звертав увагу на можливість приходу до влади середнього класу, наявності розумних розмірів території держави, конфігурації кордонів, а також створення спеціальних соціальних інститутів захисту держави [7]. Таким чином, Аристотель вбачав безпеку людини не тільки у формі правління, яка повинна перейти до середнього класу наділеного розумовими якостями, а й в правильній побудові держави від території до внутрішніх механізмів. Таким чином можемо говорити про те, що Аристотель поділяє безпеку на державну і суспільну яка витікає із колективної.

Концепцію безпеки продовжив і Епікур, де у своїх поглядах сформулював концептуальний підхід до укладення певного суспільного договору, що має визначати взаємну безпеку населення та загальну користь для суспільства і держави. Він підкреслив рівну роль держави та суспільства як головних суб'єктів забезпечення безпеки людини, і вважав, що головна мета безпеки - забезпечення спільної безпеки людей та запобігання ризику взаємної шкоди [8]. Ядром його етичних та правових поглядів є доктрина, яку певною мірою можна назвати початком теорії «особистої моральної автономії». Епікур вважав, що людина завдяки знанню законів природи і розумному дотриманню їх вимог вони можуть звільнитися від страху смерті, досягти свободи і щастя. Свобода людини – це її відповідальність за розумний вибір свого способу життя, її відповідальності за себе. Також філософ наголошував на тому, що для забезпечення безпеки суспільства необхідно щоб

дотримувалася основна мета держава, яка полягала в тому, що потрібно забезпечити взаємну безпеку людей, не дозволяти їм заподіювати шкоду один одному. З цим пов'язане розуміння Епікуром справедливості, яке виявляється в ньому як природне право. Мислитель писав: «Справедливість походить від природи, це утилітарний договір, щоб не нашкодити один одному і не зазнати шкоди» [9].

Епікур висловлює цікавий висновок, який лежить в основі концепції безпеки: «Хоча безпека від людей досягається до деякого ступеню відношенням до людей завдяки деякій силі, але самою сильною безпека буває завдяки тихому життю і віддаленню від натовпу» [10, с. 523].

Також даний філософ зазначав, що природа розвивається за власними законами, без втручання богів. Доля людини – його відповідальність за розумний вибір свого способу життя. Головна мета державної влади – забезпечення безпеки людей, подолання ними страху і щоб вони не спричиняли шкоди один одному. Справжня безпека досягається тихим життям і віддаленням від юрби. Закони, передусім, потрібні для захисту “мудрих” від “юрби”. Епікур був супротивником крайньої демократії, виступаючи за помірковану [11, с. 28].

Таким чином, ми можемо говорити про те, що концепція за Епікуром полягає в тому, що безпека людини залежить від її самої через взаємну безпеку людей, із контролем держави щодо заборони заподіювати шкоду один одному. Із цього випливає те, що безпека людини напряду залежить від безпеки суспільства із контролем з боку держави.

Можна зробити висновок, що всі давньогрецькі філософи стверджували, що безпека це явище яке існує постійно і для підтримки його в належному стані потрібно взаємодія таких суб'єктів суспільних відносин як людини, суспільства (певної групи людей) і держави. Також давньогрецькі філософи започаткували концепцію безпеки в основі якої є безпека людини, безпека суспільства та безпека держави.

Деякий вклад у розвиток та становлення безпеки в суспільстві відіграли також філософи Стародавнього Риму, так Цицерон вбачав основу стабільності безпеки римської держави в тому, щоб її політичний устрій поєднував елементи монархії (необхідність упровадження диктатури), аристократії (сенат) і демократії (народні збори). Основною загрозою безпечному існуванню є відчуження державного апарату від римського народу, оскільки істинна держава – надбання народу, а народ являю собою спільноту людей, об'єднаних спільністю інтересів і згодою в питаннях права [12]. Також слід звернути увагу, що Цицерон вказував на те, що об'єднання людей у державу відбувається через потребу людей жити разом. Державна влада повинна знаходитися в руках мудреців. Якщо люди будуть жити за завітами і звичаями батьків, то держава стане вічною. А основною метою держави виділяв – охороняти майно та інтереси громадян [13, с. 30]. Де на наш погляд у вченні Цицерона мета держави і уособлювала в собі соціальну безпеку у цілому.

Наступним із римських філософів, які приділяли значну увагу був Сенека, який зазначав, що в основі індивідуальної безпеки являється існування здорового глузду, мужній та енергійний дух, шляхетність, витривалість і готовність до будь-яких поворотів долі. Життя є щасливим, якщо людина не виявляє недовіри, піклується про задоволення елементарних потреб, приймає подарунки долі, не будучи при цьому їх рабом. Сенека вважає, що результатом такого налаштування духу є спокій і свобода, усунення будь-яких приводів для роздратування й страху [14, с. 47]. Таким чином, даний філософ підходить до того, що безпека особистості залежить в певній мірі від неї особисто.

Висновки. Таким чином, аналізуючи підхід до розуміння феномену «безпеки» в античні часи можна говорити про те, що цей період в історії дав поштовхи до зародження даного поняття, а також усвідомлення людини значення і ролі безпеки в їх суспільній діяльності. Також характерним ознаками даного періоду являлося те, що існувало певне протиріччя думок, які наголошували з одного боку на те, що безпека забезпечується кожним індивідом особисто, а з іншого боку це являлося обов'язком держави у становленні та забезпеченні такого стану. Звідси і виникають перші спроби поділу безпеки на:

1. Особисту безпеку, яка проявлялась в тому, що даний вид безпеки можливий досягненням виключно самої людини шляхом її дій які спрямовувалися на досягненні суспільних благ.
2. Безпека суспільства, суть якої полягало в досягненні колективної безпеки шляхом встановлення та забезпечення системи захисту від внутрішніх й зовнішніх загроз, що згодом дасть поштовх до зародження безпеки держави.
3. Безпека держави, що проявлялась через встановлення в державі законного порядку шляхом взаємодії всіх верств населення, що спрямовувалися на подолання внутрішніх і зовнішніх загроз для громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сянйань Л. Концепция «национальной политики» конфуция в прошлом и настоящем. Юго-восточная азия: актуальные проблемы развития 2016. Выпуск XXXIII (№ 33.). С.212-218
2. Історія філософії в короткому викладі, Москва - 1991, стор 35
3. Баишева М. И. Понимание безопасности личности как ценности в трудах античных философов. Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. 2015. №2. С. 15-17
4. К. Меркотан. Демокріт // Політична енциклопедія. К.:Парламентське видавництво, 2011. 808 с.
5. Сидорчук О. Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення [Текст] : монографія / О. Г. Сидорчук. — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 492 с.
6. Калашнікова Л. В. Соціально-філософські витоки становлення концепту безпеки у протосоціології. Грані : наук.-теорет. альманах. Дніпро : Грані, 2016. Т. 19. № 9 (137). С. 6–13.
7. Аристотель. Политика. – Соч. в 4 т. - М.: Мысль, 1983. - Т.4. – С. 509.
8. Аристотель. Політика / Аристотель; пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. – К.: Основи, 2000. – С. 15-34.
9. Материалисты Древней Греции. М., 1955. С. 219
10. Антология мировой философии. Античность. М. ; Минск: Харвест – АСТ, 2001.
11. Кормич А. І. Історія вчень про державу і право: Навч. посібник. – К.: Правова єдність, 2009. – 312 с.
12. Утченко С. Л. Политико-философские диалоги Цицерона («О государстве» и «О законах») // Марк Туллий Цицерон. Диалоги. Москва : Ладомир-Наука, 1994. С. 153–174.
13. Кормич А. І. Історія вчень про державу і право: Навч. посібник. – К.: Правова єдність, 2009. – 312 с.

14. Сенека Луций Анней. Философские трактаты / Пер. Т. Ю. Бородай (серия «Античная библиотека». Раздел «Античная философия»). 1-е изд. СанктПетербург: Алетея, 2001. 400 с.

УДК 349.3

Павліченко О. В.,

професор, доктор юридичних наук

ORCID ID: 0000-0002-6577-6577

МЕТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЖІНОК-ПРАЦІВНИЦЬ ДЕРЖПРОДСПОЖИВСЛУЖБИ

В статті комплексно досліджується основна та похідна від неї мета працівниць Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. На основі критичного аналізу наукових підходів вчених до тлумачення сутності мети соціального захисту автором встановлюється сутність мети соціального захисту загалом, а також мети соціального захисту жінок, мети соціального захисту працівників, зокрема. Здійснюється концептуалізація основної та вторинної (похідної) мети соціального захисту жінок-працівниць Держспродспоживслужби, на підставі чого робиться висновок про соціально-правове значення такого соціального захисту для подальшого розвитку України в якості соціальної, правової і демократичної держави, а також для зміцнення національної безпеки нашої держави.

Ключові слова: Держспродспоживслужба, жінка, соціальна безпека, соціальний захист, соціальні права, трудові правовідносини.

The article comprehensively explores the main and derived purpose of the female employees of the State Service of Ukraine on Food Safety and Consumer Protection. Based on a critical analysis of the scientific approaches of Ukrainian scientists to the interpretation of the essence of the purpose of social protection, the author establishes the essence of the purpose of social protection in general, as well as the goals of social protection of women, the goals of social protection of employees, in particular. The author also conceptualizes the main and secondary goals of social protection of female employees of the SSUFSCP, on the basis of which the conclusion is made about the socio-legal significance of such social protection for the further development of Ukraine as a social, legal and democratic state, as well as for strengthening the national security of our state.

Keywords: labor relations, social protection, social rights, social security, SSUFSCP, woman.

Постановка проблеми. Соціальний захист жінок-працівниць загалом і працівниць Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (далі – Держпродспоживслужби) зокрема є соціально-значимим елементом політики держави, як суб'єкта, відповідального за добробут, розвиток і безпеку працездатних